

WORLD HISTORY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-6>

ПОЛЬСЬКИЙ «ТРЕТІЙ СЕКТОР» В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРАЇНИ (КІНЕЦЬ 1980-Х – 1990-ТІ РР.)

Беззубенко А. В.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Надзвичайно важливі трансформаційні зміни в історії Польщі, викликані падінням комуністичного режиму, сталися у 1980-х – 1990-х рр., коли країна обрала курс на будівництво вільної демократичної держави. Сучасні дослідники вказують на те, що успішний перехід Польщі до формування демократичного суспільства був значною мірою полегшений підтримкою як міжнародних організацій та фондів, так і активною діяльністю «третього сектору» в країні. «Третій сектор» – це сукупність усіх неурядових (некомерційних) організацій (далі – НУО), фундацій та товариств, що створюються для досягнення соціальних, благодійних, освітніх, культурних, гуманітарних цілей, не ставлять за мету отримати прибуток. «Тріумф» профспілки «Солідарність», формування першого некомуністичного уряду та поступовий демонтаж старої системи давали надію на те, що в нових умовах громадські організації будуть відігравати більш важливу роль.

Не викликає сумнівів теза, що поняття «третій сектор» та «громадянське суспільство» є взаємопов'язаними. Адже розвиток громадського суспільства на сучасному етапі не можливий без функціонування в ньому дієвих НУО. Неурядові організації відіграють надзвичайно важливу роль. Вони є виразниками інтересів певних соціальних груп або ж всього суспільства, пропагують конкретні цінності та норми суспільного життя, є джерелом інноваційних підходів у вирішенні тих чи інших проблем, сприяють соціальній мобільності, солідарності, насамкінець, виконують функцію контролю щодо виконання державними органами покладених на них обов'язків [5, s. 7].

Слід зазначити, що сам термін «громадянське суспільство» почав популяризуватися активістами опозиційних демократичних рухів в країнах ЦСЄ ще наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. ХХ ст. Учасники опозиційного руху прагнули відродити соціальні цінності та громадську активність, розширити можливості для участі громадян у житті держави. Як зазначає, наприклад, О.В. Макухін: «У Польщі звільнення публічного простору для громадянського суспільства у 80-х рр. ХХ ст. було заслугою профспілки «Солідарність», що значно вплинула на демократизацію країни» [2, с. 29].

Від початку громадянське суспільство в Польщі розвивалось паралельно політичній трансформації в країні. У досліджуваний період становлення (відродження) польсько «третього сектору» відбувалося за підтримки, фінансової зокрема, відомих західних фондаций та міжнародних організацій. Серед них: Фонд Форда (Ford Foundation, США), Фонд Рокфеллера (Rockefeller Foundation, США), Фонд Конрада Аденауера (Konrad-Adenauer-Stiftung, Німеччина), Фонд ім. Фрідріха Еберта (Friedrich Ebert Stiftung, Німеччина) тощо. На початку 1990-х рр. західні фундації та інститути встановлювали перші контакти з новими польськими громадськими об'єднаннями, незалежними засобами масової інформації та активістами [5, s. 20]. Підтримку отримували правозахисні фундації, екологічні організації, незалежні ЗМІ. Новостворені громадські організації ставали свого роду «інкубатором» демократії [1, с. 32], відстоюючи нові свободи та демократичні цінності, стаючи носіями нової політичної культури.

З середини та до кінця 1990-х рр. відбувається розширення мережі функціонування польських НУО. Західна допомога у цей час спрямовується організаціям, що надавали певні послуги у сферах захисту прав дітей, охорони здоров'я, соціальної допомоги і т.д. Стали підтримуватися і центри підготовки та розвитку польських громадських організацій [5, s. 21]. Міжнародні фундації активно ділилися досвідом своєї роботи, новітніми формами діяльності та можливими джерелами фінансування або ж частково фінансували діяльність даних НУО, що певним чином впливало і на політичну ситуацію в країні.

Ініціаторами відродження демократичних цінностей в країні ставали і польські організації, що функціонували до цього часу нелегально. Так, активну діяльність проводила незалежна профспілка «Солідарність». Такі організації, як Гельсінський комітет, Товариство Помост чи Польсько-Чесько-Словацька Солідарність отримали можливість легалізувати свою діяльність. Тож саме ці організації ставали свого

роду першою платформою, на якій почало вирішуватися завдання відродження громадянського суспільства в країні.

Більшість дослідників вказують на 1989 рік, як на «рік перемоги громадянського суспільства», підкреслюючи, що пробудження ініціативи населення є одним із найцінніших досягнень періоду трансформації. Поряд із НУО, які відновили свою діяльність, були створені різноманітні нові фундації та товариства. Початок 1990-х рр. був періодом високої динаміки у створенні нових неурядових організацій. З моменту підписання закону про об'єднання (1989 р.) до 2000 р. спостерігався значний приріст і об'єднань, і фундацій «третього сектору». Їх кількість щорічно збільшувалася. Напрямки діяльності польських НУО охоплювали практично усі сфери життя громадян – економіку, політику, науку, культуру, освіту, охорону здоров'я, відпочинок, спорт, туризм тощо.

Нагальною стала потреба коригування польського законодавства. Так, ще у 1989 р. було ухвалено Закон «Про товариства» («Ustawa Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 roku (z późn. zmianami)») [8]. Остаточні гарантії функціонування громадських організацій були визначені в Конституційному акті 1992 р. та Конституції 1997 р. [4]. Одним із найбільших досягнень громадянського суспільства у Польщі стало прийняття профільного закону з діяльності польських НУО, а саме Закону від 24 квітня 2003 р. «Про діяльність суспільного блага і волонтерство» («Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie») [7]. Його часто називають «конституцією» неурядових організацій, оскільки у ньому вперше дається юридичне визначення неурядової організації, діяльності суспільної користі (на благо суспільства), її суб'єктів, визначаються принципи здійснення такої діяльності, форми взаємодії з державними органами.

Введення чітких правових принципів функціонування «третього сектору» в Польщі був одним із важливих факторів нормалізації діяльності неурядових організацій. Це збільшило діапазон впливу «третього сектору» в країні. Зміни, які були введені в польському законодавстві, дозволили співпрацювати НУО з державною адміністрацією та місцевою владою.

У 1994 р. відбулося декілька надзвичайно важливих заходів. Зокрема, Регіональний форум неурядових ініціатив у м. Познань та Келецький форум неурядових організацій у м. Люблін, у ході якого вперше зустрілися тренери неурядових організацій. У ряді польських міст – Гдині, Варшаві, Сопоті, Гданську – затверджено Програми співробітництва між міською владою і НУО [3]. Місцем для діалогу та обміну досвідом між організаціями «третього сектору» став

Загальнопольський форум неурядових організацій. Перший було проведено 21 – 22 вересня 1996 р. у м. Варшава. У ньому брали участь представники державної та місцевої адміністрації, парламенту, підприємці, ЗМІ, неурядових організацій. У жовтні 1998 р. Рада міністрів затвердила рапорт «Співпраця урядової адміністрації з неурядовими організаціями» [3]. У грудні 1998 р. близько 400 організацій підписали розроблений Асоціацією підтримки Форуму неурядових ініціатив меморандум, що висвітлював врегулювання правових умов праці неприбуткового сектору в Польщі. У ньому містився заклик проведення т. зв. п'ятої реформи – більшого включення громадської активності у систему державного управління [6, s. 111].

Таким чином, події кінця 1980-х – 1990-х рр. сприяли еволюції громадянського суспільства та динамічному розвитку неурядового сектору в Польщі. Незважаючи на певні труднощі, через 30 років після початку демократичних змін, можна сміливо сказати, що країна досягла своєї мети. Одним із стовпів польської демократії, беззаперечно, став «третій сектор». Досвід діяльності багатьох неурядових організацій засвідчив, що їхня активність мала очевидні переваги: гнучкість, мобільність, ініціативність, знання справ на місцях, які стали важливими факторами на шляху Польщі до громадянського суспільства. Хоча за кількістю НУО польська держава поступається деяким країнам Європи, однак карта «третього сектору» в країні є досить насиченою.

Література:

1. Бухарин Н.И. Строительство гражданского общества в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 90-е годы XX века – начало XXI века. *Новая и новейшая история*. 2005. № 1. С. 26–49.
2. Макухин А.В. Институционализация гражданского общества и процесс реформирования системы самоуправления в Республике Польша. *Социум и власть*. 2016. № 6 (62). С. 29–33.
3. Хроника третьего сектора в Польше. URL: <http://rus.ngo.pl/x/302348>
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1997. Nr 78. P. 483.
5. Nowosielski M. Odradzanie się społeczeństwa obywatelskiego. *Rozwój polskiego trzeciego sektora w latach 1989 – 2008*. Poznań: Instytut Zachodni, 2008-2009. 64 s.
6. Schmidt J. *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka*. Sedno, 2012. 176 s.

7. Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2003. № 96. P. 873.

8. Ustawa Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 roku (z późn. zmianami). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1989. Nr 20. Poz. 104.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-7>

ПОСТАВКИ ОЗБРОЄННЯ РАДЯНСЬКИМ СОЮЗОМ ДО АФГАНІСТАНУ В 1989–1991 РР.

Ковальков О. Л.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

15 лютого 1989 р. радянські війська залишили Афганістан. Але і після цього СРСР підтримував марксистський режим в громадянській війні проти опозиції. Одним із засобів цього були поставки зброї і військової техніки.

Під час і після виведення радянських військ президент М. Наджибулла закликав переглянути графік виконання Женевських угод, переконував у необхідності залишення частини радянських військ або завдання авіаційних ударів по позиціях моджахедів з території СРСР. Ці заклики підтримали міністр закордонних справ СРСР Е. А. Шеварнадзе і Голова КДБ В. О. Крючков. Натомість М. С. Горбачов і решта членів Політбюро ЦК КПРС були проти цього [9, с. 122]. Проте відмовивши М. Наджибуллі у військовій підтримці, в Кремлі вирішили збільшити поставки зброї і військової техніки до Афганістану. СРСР надавав Афганістану озброєння за 25% вартості в кредит під 2% річних.

З метою посилення військових позицій кабульського режиму 25 січня 1989 р. Політбюро ЦК КПРС схвалило пропозиції Ради міністрів СРСР від 1 січня того ж року «про безоплатне передавання військової і спеціальної техніки, боєприпасів та іншого майна військового і цивільного призначення» афганській армії [1, с. 199]. Це були 900 танків, БМП і БТР, 270 гармат, 50 тис. т боєприпасів, 32 тис. т